

mestu mi je dolg čas, pa kaj hočemo,« in v pripisu dostavlja: »Pozdravim Tvojega očeta i mamico, Šeška in ono, ki jo ne moreš pozdraviti. Hm! Wir werden versuchen Sie zu vergessen.« Morda je v zadnjih predsmrtnih dneh obledel spomin nanjo, gotovo pa te ljubezni za časa svojega bivanja v Trstu ni izruval iz svojega srca. Dne 18. januarja 1899 je pisal prijatelju Šešku — to je bilo 3 mesece pred njegovo smrtjo — da je njegova duša prazna in pušta kakor raztolčen klavir, odkar je šla Angelica s cocom-pokom iz nje in da bo napel na staro škatlo nove strune in zapel kaj italijansko okroglih o tržaški Veneri, polnogrudi čarodejki. V dopisu z dne 31. januarja 1899 je ponovil, da mu je ime Angelica samo še nepomemben zvok, ali že iz tona obeh dopisov in iz njegovega poziva, naj le pridno dopisuje o Angelici, če ni drugače, se da razbrati, da je nikdar ni jenjal ljubiti.

Srečen bi bil, ako mi je uspelo v pričujočem članku izkazati intimne in pristržne odnose, ki so vezali Dragotina Ketteja na Novo mesto, in obrazložiti, kaj in koliko pomeni njegova osebnost za Novo mesto in njega okolico, zlasti za dolensko metropolo, ki jo je pravzaprav prvi odkril in ožaril v svojih poezijah z romantičnim bleskom pretekle dobe. Proslavil in poveljal jo je, kakor bi je ne bil nihče, in nikogar ni bilo pred njim, ki bi ji pridobil tak sloves in jo obdal s tolikim sijajem. Prav je, da se je Novo mesto ob petdesetletnici njegove smrti oddolžilo pesniku z odkritjem spominske plošče. Če le kdo, je gotovo on zaslužil, da mu Novo mesto zgradi spomenik, kakor ga je sam postavil mestu.

Ivan Vasič

OB NOVEM PREDLOGU GENERALNEGA NAČRTA ZA LJUBLJANO

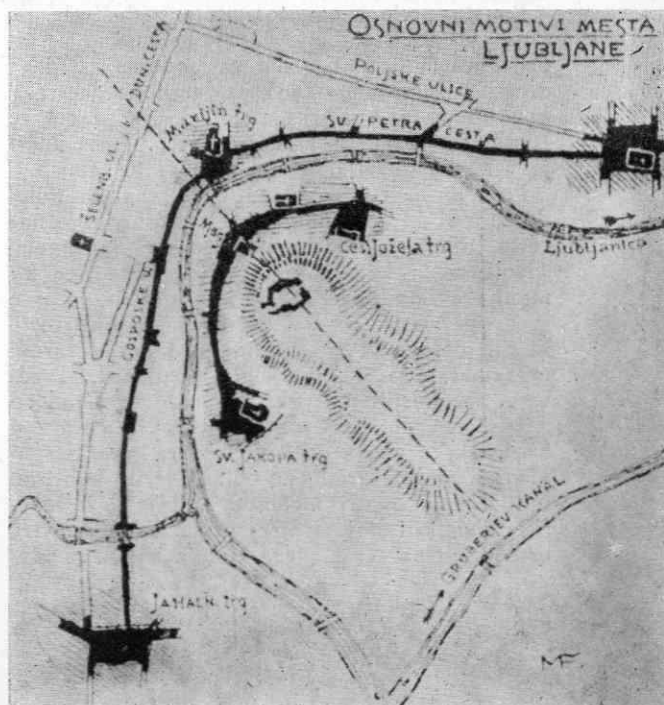
Ljubljana je med redkimi mesti v Sloveniji, kjer lahko od antike pa do danes sledimo urbanističnim načrtovanjem, ki so se večidel tudi uresničila. Seveda bi ne mogli govoriti v vseh časih o načrtnih zazidavah, kakor jih pojmuje danes.

Po pravilnem pravokotniku, ki je vanj bila vključena rimska Emona z obzidjem in obrambnimi jarki, znotraj razdeljena na pravilne bloke, imamo v srednjeveški Ljubljani realiziran za takratne čase veljavni urbanistični koncept. Srednji vek je gradil mesta ob posebnih pogojih, ki jih pozneje ni bilo več treba upoštevati. Predvsem se je moral ozirati na to, da v največji meri izkoristi strateški položaj terena, kjer je mesto nastalo. Prometna sredstva so bila za današnje pojme primitivna, zato praviloma ni bilo nujno graditi ravne in široke ceste, kajti vzna vprega tega ne zahteva. Mimo tega se je precejšnji del prometa odvijal po vodi.

Ljubljana je izredno značilen predstavnik takega srednjeveškega mesta. Osnovno strateško

oporišče je Grajski hrib z utrdbo, na ozkem pasu pod njim in med Ljubljano je nastala stara Ljubljana v podobi dolge ulice, ki se dvakrat razširi in je v bistvu le nadaljevanje Poljanske poti, ki nato zavije proti Karlovskemu mostu. Staro vprašanje, ali je Stari trg s Sv. Jakobom res najstarejši del mesta, je za urbanistični razvoj precej brezpredmetno, zakaj Mestni in Stari trg sta regulirana po enotnem načelu: sicer ožja ulica se razširi tam, kjer so jo uporabljali za tržni prostor, pravokotno nanjo so speljane ozke uličice proti Ljubljani in proti Grajskemu hribu. Posebno pozornost pa zasluži zasnova Novega trga, ki je parceliran v pravilne bloke. Ta parcelacija pa je naravna posledica tamkajšnjih razmer — zasnovani predel se namreč naslanja na obstoječe ostanke rimskega zidu (obenem kasnejše srednjeveško obzidje) in je zato Gospodarska ulica speljana lahko samo vzporedno s tem zidom, pravokotne zveze pa podobno kakor v Ljubljani pod Gradom vodijo od te ulice proti obzidju in Ljubljani. Novi trg je s svojo lego ob reki služil kot urejeno pristanišče, v baročni dobi pa se je razvil v plemiško naselje za razliko od Starega trga, ki je ohranil značilno podobo meščanskih obrtniških in trgovskih hiš in Mestnega trga, kjer se je ob koncu srednjega veka nastanila mestna civilna in cerkvena uprava.

Parcelacija mestnega ozemlja in zazidava hiš v višino, kar oboje ustvarja podobo ulic in hiš, je nujna posledica gospodarskih in strateških ozirov. Največjo vrednost za meščana ima svet na ulico ali trg, zato je zemljišče razkosano v dolge in ozke parcele pravokotno na prometno magistralo, zaradi izkoriščanja stavbnega sveta pa so hiše nujno pozidane v višino. Od tod torej triosne ali celo dvoosne prvotne hiše v stari Ljubljani. Nekoliko več svobode v zazidavanju je nudila parcelacija Novega trga, ki pa je bil prvotno nedvomno podobno razkosan, v 17. in 18. stoletju pa so plemiči postavljali večosne hiše

Arh. Maks Fabiani: Osnovni motivi mesta Ljubljane (1899)

na parcelah, ki se približujejo kvadratu. Tloris meščanske hiše so diktirali navedeni pogoji parcelacije. Prvotne oblike hiš z zatrepi so še ohranjene v Gornjem trgu (Florjanska ulica). Celotno mesto je bilo vklenjeno v obzidje, prvotno vsak del zase, oba dela med Gradom in Ljubljano pa z zidom zvezana z grajsko utrdbo. Ta podoba srednjeveške Ljubljane se do konca 18. stoletja ni tlorisno v ničemer bistveno spremenila. Če bi izvedli obrambne načrte iz 17. stoletja, bi se zunanji oklep Ljubljane v marsičem predručil, toda Ljubljancani so obdržali srednjeveški obrambni sistem, ki so ga le stalno obnavljali in izpopolnjevali, po Valvasorjevem času pa je začel razpadati, ker ni imel praktičnega pomena.

Baročna doba tega tlorisa stare Ljubljane ni spreminjala, pač pa je dala ulicam v glavnem novo obliko in notranjščinam stavb novo ureditev. Opažamo pa vendarle dve spremembi znotraj mesta in bližnji okolici. Z zidavo nove stolnice je nastal ob cerkvi majhen trg po običaju sorodnih italijanskih rešitev, ki so se udomačile tudi severno od Alp. Fasada uršulinske cerkve pa je ustvarila arhitektonsko oporišče pozneje urejenemu Kongresnemu trgu. Že v Valvasorjevi dobi postavljeno Marijino znamenje pred Sv. Jakobom (vendar ne na sedanjem mestu) in Robbov vodnjak pred rotovžem sta poudarila oba najstarejša trga.

Ko so ob koncu 18. stoletja podrli mestno obzidje, se je začela v večji meri pozidavati bližnja okolica, kjer so stale pristave, in spreminjati mestno veduto. Vendar so do druge polovice 19. stoletja še veljale v vsej mestni okolici stare poljske poti, če odštejemo že obstoječe večje vozne ceste. Po ureditvi »Zvezde« nimamo v vsej tej dobi nobenih novih trgov. Pač pa nam karte iz 60-70tih let povedo, da so približno regulirali Dunajsko cesto kot glavno magistralo ljubljanske okolice in poznejše moderne Ljubljane. Ves nezazidani svet med Kongresnim trgom in današnjim kolodvorom je na teh kartah označen kot park ali zelenica z značilnimi, v tlorisu simetrično speljanimi stezicami.

Popoln prelom pa je Ljubljana doživela po potresu 1895. leta, ki je Ljubljano močno prizadel, obenem pa dal povod za moderno zazidavo doslej le nesistematično zazidanih predelov. V konkurenci za projekt regulacije in zazidave Ljubljane je zmagal Maks Fabiani; njegov načrt je v bistvu obveljal pri uresničitvi te zamisli.

Po tem načrtu zazidana Ljubljana do kolodvora naj bi bila obdana s široko »obkrožno« cesto (Ring), v predelu med Kongresnim trgom, Tivolijem in kolodvorom razdeljena v več ali manj pravilne bloke, kar se je uresničilo do prve svetovne vojne, če izvzamemo pomanjkljivosti, ki jih je zagrešil mestni stavbinski urad zaradi nerazumevanja Fabianijevih predlogov. Predvsem so opustili perspektivno cesto na Grad od Ajdovščine do Prešernovega trga in cesto od Karlovskega mostu do Levstikovega trga. S »popravki« mestne gradbene oblasti je bil zabrisan tudi osnovni motiv moderne Ljubljane, v katerega simetriral stoji grajski hrbet, Prešernov trg in Ajdovščina. Kraka tega motiva naj bi ponav-

ljala zavoj Ljubljane in obeh trgov pod Gradom. Ta motiv ima paralelo onkraj Ljubljane v že obstoječi zvezi Prešernovega trga z uresničnim trgom pred Sv. Petrom in na drugi strani s projektiranim trgom v Trnovem (ki ni bil izveden). Tretja, projektirana ponovitev teh krakov bi potekala od prometnega središča na Ajdovščini zopet do Sv. Petra in Trnovega.

Še manj sreče pa je bilo s projektom za bežigrajski predel, ki je bil izvršen le v nebstvenih detajlih in je ostal pereč problem med obema vojnama in vse do danes (Plečnikov načrt!).

S stališča spomeniškega varstva je treba ugotoviti, da novi predlog generalnega načrta za Ljubljano korektno upošteva zgodovinsko nastale urbanistične enote. Brez izpremembe pušča srednjeveški del Ljubljane, korigira iz prometnih ozirov cesto v Gradiškem predmestju, v celoti pa upošteva v secesijski dobi realizirano zazidavo s trgom pred sodnijo vred, ki je po zamisli Fabianija simbol gradbene dejavnosti te dobe v Ljubljani. Omeniti je tudi, da se v načrtu ponovno pojavlja cesta od Karlovskega mostu do znamenja na Levstikovem trgu, ki jo je predlagal že Fabiani, s katero bi se zadovoljivo rešilo prometno grlo na tem področju, hkrati pa bi cesta nudila staremu predelu Ljubljane nov zanimiv pogled na Levstikov trg.

V bistvu je torej spomeniško-varstveni interes v načrtu v celoti upoštevan in ga je treba s tega stališča samo pozdraviti. Pač pa moramo opozoriti na nekatere objekte, ki se jim spomeniško varstvo ne more odreči, leže pa izven kompaktne predela po načrtu nedotaknjenih urbanističnih enot. Predvsem gre za vprašanje zazidave uršulinskega vrta, kakor ga predvideva načrt. Zdi se, da je težko najti razloge, ki bi Ljubljancanom zadovoljivo pojasnili potrebo, da se ta, v tem predelu edini obzidani vrt opusti. Mimo križevniškega kompleksa, ki utegne biti letos kar dokončno urejen, je to edini tak miren kotiček v neposredni bližini modernega centra, ki ga je treba meščanom ohraniti.

Drugo takšno vprašanje se tiče že tolikokrat obravnavane Kozlerjeve hiše v Kardeljevi ulici, ki je ne bi kazalo podirati,* kajti baročna Ljubljana premore le malo tako kvalitetnih stavb. Sprejeti bi bilo treba že svojčas predlagan Plečnikov načrt, naj se ožina ceste razširi za pešce s predorom skozi pritličje hiše, s čemer bi sedanja širina ceste za avtomobilski promet pač zadostala, posebej še, če se razširi na nasprotno stran, kakor je v načrtu zarisano.

Prav tako bi bilo treba še preštudirati ureditev okolice Cekinovega gradu, kjer je zdaj muzej NOB. Lahko bi navedli tudi razloge, ki bi govorili za ohranitev bivše Nunske ulice. To pa bi bile domala vse bistvene pripombe s stališča spomeniškega varstva k novemu generalnemu načrtu za Ljubljano. Vrsta drugih vprašanj pa ne posega več v mestni tloris in je zato diskusija o njih na mestu drugeje.

Nace Šumi

* V načrtu je sicer zarisano, da se hiša ohrani, toda pojavilo so se tudi projekti, ki predvidevajo njeno odstranitev.